

Kaelus-turteltuvi meelde jääv tunnus on must, valge servisega kaelavööt

2017. aasta lind kaelus-turteltuvi:

vaid pool sajandit Eestis pesitsenud linnuliik

Eesti ornitoloogiaühing on aasta linna hoogtööd vedanud alates 1995. aastast, kui rukkiräak valiti esimeseks aasta linnuks. Edaspidi on see tiitel antud kas ühele liigile või lähedaste liikide rühmale. Tänavu langes valik turteltuvidele.

Riho Marja

Pruune tuvisid ehk turteltuvisid on Eestis kaks liiki: kaelus-turteltuvi (*Streptopelia decaocto*) ja turteltuvi (*Streptopelia turtur*). Turteltuvid valiti seepärast, et teame neist ääretult vähe, nad on ühed kõige vähem uuritud linnuliigid Eestis.

Eestis ei ole siiani turteltuvide kohta avaldatud mitte ühtegi põhjalikumalt populaarteaduslikku ega akadeemilist artiklit. Tänavu kogume turteltuvide kohta vaatlusandmeid, et täpsustada nende levikut, käitumist ning elu- ja toitumispaiku.

Siin tuleb juttu kaelus-turteltuvist, kes elab Eestis aasta läbi, kuigi

osa meie populatsioonist on rändne. Teise liigi, turteltuvi, võtame vaatluse alla aprillis-mais, sest just sel ajal saabub ta talvitusalaadelt meile tagasi.

Kaelus-turteltuvi on valdavalt hallikat-kreemjasbeeži värvi sale räs-tasuurune lind. Teistest tuvidest eristavad teda pikk saba, valkjad tiivaalused, hele kreemjasbeež kõht ja valged sabapealsed tüürsuled, kaelal torkab silma kitsaste valgete servadega must vööt.

Isased ja emased on välimuselt

üldjuhul sarnased, aga isaste värvi-
toonid on pisut puhtamad, emastel
kahvatumad. Linnu mass on vahe-
mikus 150–200 g, emased on isas-
test veidi kergemad. Vanim teadaolev
isend on looduses elanud peaaegu
üheksa-aastaseks.

**Liigi algkodu on ilmselt Aasias
Myanmari, Sri Lanka ja India ala-
del.** Kaelus-turteltuvi praegune loo-
duslik levila on tunduvalt laiem, ehkki
katkeline. Põhiosas jääb see Euraasia
mandrile ning koosneb kahest suu-
rest populatsioonist (◇ 1). Esimene
on levinud Lõuna-Aasias: Hiinas,
Afganistanis, Pakistanis, Indias,
Iraanis ja ulatub serva pidi mitmesse
Kesk-Aasia riiki. Teine suur asurkond
asustab Euroopat alates Pürenee pool-
saarest, Prantsusmaast ja Briti saar-
test läänes, küündides idas Lõuna-
Uuralite ja Kaspia mereni. Peale selle
elutseb väiksemaid populatsioone
Lähis-Idas ja Põhja-Aafrikas [4, 5].
20. sajandi alguses laiendasid kaelus-
turteltuvid oma levilat Balkani kaudu
Euroopasse.

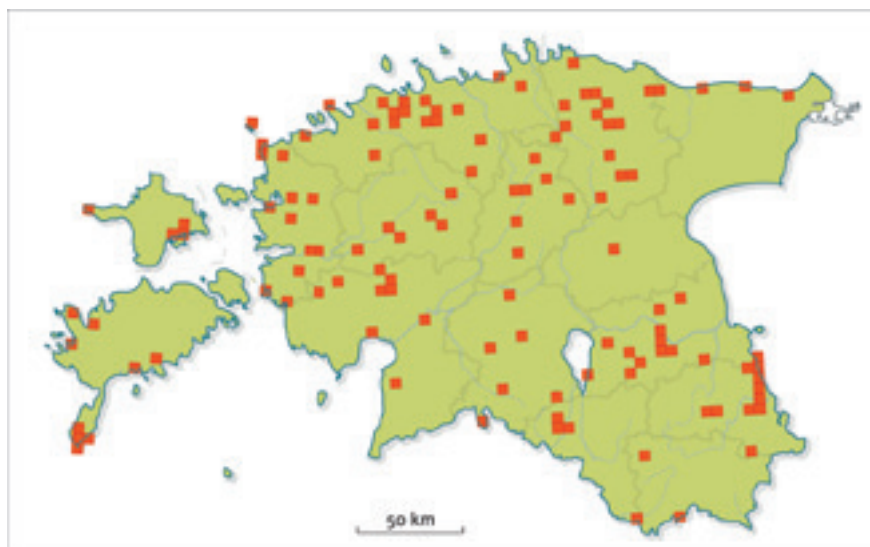
Kaelus-turteltuvi on kogu oma
areaali piires valdavalt paigalind, kuid
liigile on omane tugev hajumine.
Põhjapoolsemates populatsioonides,
sealhulgas Eestis, on vähemalt osa
isendeid rändsed [4].

**Eestis pesitses kaelus-turteltu-
vi esimest korda alles 1957. aas-
tal** Harjumaal Kostiveres [12]. Liigi
esmapesitsus on meil hästi doku-
menteeritud. Kostivere pargis pesit-
sevaid linde ja nende lennuvõimes-
tunud poegi vaadeldi ümbruskon-
nas veel vähemalt pool aastat pärast
pesitsust. Teada on isegi ühe linnu
hukk. A. Jaanson andmetel leiti
lind surnult 1958. aasta 13. jaanua-
ril pakaselise ilmaga, kuid ilmselt
ei olnud see siiski surma põhjus.
Tõenäoliselt sai lind hukka hoopis
„tigeda kuke nokalöögist“, sest lin-
nud seltsisid aeg-ajalt õues kanade-
ga, kusjuures „tige kukk turteltuvisid
sageli taga kiusas“ [12].

**Kaelus-turteltuvide arvukus Euroo-
pas on viimasel ajal selgelt suure-**

◇ 1. Kaelus-turteltuvi levik Vanas Maailmas [1]. Inimese talutatud ehk võõrliigina
on ta alates 1970. aastatest vallutanud ka suure osa Põhja-Ameerikat

◇ 2. Kaelus-turteltuvi pesitsusaegne levik Eestis 2003–2015 Eesti linnuatlase ja
eElurikkuse andmebaasi põhjal

Kaelus-turteltuvi
ladinakeel-
ne nime-
tus *decaocto*
usutakse tule-
nevat Kreeka
mütoloogiast.
Decaocto oli
teenijatüdruk,
kelle jumalad
muutsid tuviks,
et teda päästa pere-
rahva halva kohtlemise
eest. Linnul olevat kurblik

häälightsus just selle teeni-
jatüdruku raske elu
tõttu [3].

Kuna Eestisse
kolis kae-
lus-turteltu-
vi alles möö-
dunud sajandi
keskel, ei ole
tal siin vanu
rahvapäraseid
nimetusi. Küll on
teda varem kutsutud
„türgi turteltuviks“.

nenud. Hinnangute järgi on nende
arvukus 1980. aastatest suurenenud
ligi kaks korda, alates 2004. aastast

aga kolmandiku võrra [9]. Niisiis,
Euroopa tasandil läheb sel liigil
kenasti. 2004. aastal hinnati Euroopa

Kaelus-turteltuvidele on omane tugev hajumine: linnud ekslevad meelsasti ringi. See pilt on tehtud liigi loodusliku levila loodenurgas, Fääri saarte pealinnas Torshavnis

populatsiooni suuruseks 4,7–11 miljonit paari [2].

Eestis seevastu on arvukus viimastel aastakümnetel hoopis kahanenud: 1980. aastatest saadik hinnanguliselt lausa poole võrra. Vaadeldes lähemat minevikku (2008–2012), on aga arvukus olnud stabiilne ja lõpuotsa koguni veidi kosunud. 2013. aasta arvukuseks on hinnatud 100–200 pesitsevat paari [8].

Kaelus-turteltuvi on üle Eesti levinud harv haudelind, keda linnuatlase välitöödel 2003.–2009. aastal kohati pesitsusajal 5% kõigist uuritud ruutudest. Pisut tihedamalt elutseb neid Läänemaal, Tallinna ümbruses, Lääne-Virumaal, Järvamaal ja Tartumaal ning Räpina ja Tõrva ümbruses. Seevastu ei leidu neid peaaegu üldse Alutagusel, Lahemaa–

Kõrvemaa–Kõnnumaa–Soomaa metsavööndis, Loode-Eesti sisemaal ja Lõuna-Eesti kõrgustikel (♦ 2).

Eestis elab kaelus-turteltuvi peamiselt asulates (väiksemad linnad, maa-asulad) või nende läheduses.

Kaelus-turteltuvi on üks väheseid maismaa linnuliike, kes suudab vett juua pea alaspidi, nokka vette pistes ja imedes.

Kõige tavalisemad elupaigad on pargid, suuremad aiad ja sadamad. Liiki võib sageli näha viljasalvede ja aitude läheduses.

Osa populatsiooni on Eestis paik-

ne, püsides siin aasta ringi. Paikseid isendeid kohatakse meil igal talvel. Teine osa populatsioonist on rändava eluviisiga, need linnud saavad kevadel keskeltläbi 22. aprilli paiku [14]. Sügisel lahkuvad nad eElurikuse andmetel enamjaolt augustist oktoobrini, sest neist kuudest on kirja pandud märksa rohkem vaatlusi kui hilisematest (♦ 3).

Kaelus-turteltuvi laul koosneb kolmest silbist ja seda võib kirjeldada kui kurblikku häälistsust „ku-kuu-kuk“. Hollandi teadlased tegid selle lauluga põneva katse. Nimelt mängiti looduses liigikaaslastele ette salvestis, kus üks laulu kolmest silbist oli vaigistatud. Kui vaigistatud oli teine või kolmas silp, vastasid liigikaaslased nagu tavalisele laulule, kui aga puudu oli esimene silp, siis ei vastatud. Ilmselt on just esimesel silbil põhiroll liigikaaslaste äratundmises ja seetõttu on see esmatähtis omavahehelistes suhtluses. Samalaadset on täheldatud ka värvuliste, näiteks salu-lehelinnu, metsvindi ja muusträsta puhul [15].

Mängulende võivad kaelus-turtel- tuvid teha aasta läbi. Vähemalt trü- kiallikate järgi on see nii. Mängu- lennuk lennatakse kõigepealt oht- ralt tiibadega klaperdades umbes 45-kraadise nurga all üles, seejärel liueldakse umbes sama nurga all avatud tiibadega tagasi maapinna poole. Inglismaal tehtud uuringus leiti, et seesugusel lennul kasutab lind pea- aegu kogu oma lihaste võimsust, kuid ometi kulub selleks äärmiselt vähe energiat [16].

Enamasti soori- tavad mängulendu isased, tähistamaks territooriumi või näitamaks emastele oma head tervist ja jõudu, et meeli- tada neid paaruma.

Väga harva on üles tähendatud ka emaste mängulendu. Emased annavad väljavalitud isaslinnule mängu- lennuga märku, kui otsivad uut pesa- paika.

Hõreda raagudest pesa ehituseks sobivad nii leht- kui ka okaspuud. Kurnas on kaks valget muna; Eestist on täiskurni teada alates mai lõpust. Mune hautakse 14–16 päeva ning poegade eest hoolitsevad mõlemad vanalinnud. Noorlinnud lennuvõimestuvad Eestis tavaliselt juuli teisel poolel 15–19-päevaselt.

Toidupoolise hulka kuuluvad peamiselt mitmesugused seemned: looduslikest taimedest näiteks kirburohi, sinep, rebashein; teraviljadest nisu, oder, mais, päevalill. Süüakse ka marju (näiteks viinamari, leeder) ja muid pehmemaid taimeosi. Harvem satub nokka väiksemaid limuseid, lehetäisi või liblikaröövikuid.

Kaelus-turteltuvi on üks väheseid maismaa linnuliike, kes suudab vett juua pea alaspidi, nokka vette pistes ja imedes. Enamik teisi linnuliike, sealhulgas teised tuvid, peavad vee neelamiseks ajama pea kuklas- [3].

Enamik Euroopa maismaalinde toidab noori poegi valgurikaste putukatega, seevastu kaelus-turteltuvi pakuvad neile hoopis valgurikast linnupiima. See valkjas vedelik pärineb põhiliselt valgurikast teraviljade koorest. Kui pojad saavad viie- kuni kümnepäevaseks, vahetatakse linnupiim nende toidusedelis seemnete või puuviljade vastu [3]. Linnupiima kohta tasub pikemalt lugeda Eesti Looduse 1998. aasta novembri-detsembrinumbrist [7].

Inimese kaasabil on kaelus-turteltuvi levinud ka Põhja-Ameerikasse. 1974. aastal põgenes Bahama saarte pealinnas Nassaus ühest lemmikloomapoest umbes viiskümmend isendit. Peale nende vabastati tahtlikult isendeid Guadeloupe saartel, sest sealne vulkaan ähvardas pur-sata. Arvatavasti nendest Kariibi merel lahti pääsenud lindudest kujuneski populatsioon kõigepealt Floridas, kust see nüüdseks on laienenud üle valdava osa Ameerika

Õpi tundma: viis Eesti tuviliiki

Kaelus-turteltuvi on valdavalt hallika-kreemjasbeeži värvusega sale räs-tasuurune lind. Põhilised eristustunnused on pikk saba, valkjad tiivaalused, hele kreemjas-beež kõht ja valged saba-pealsed tüürsuled. Kaelal asetseb silmatorkav must kitsas laik, millel on kitsad valged servad. Elab valdavalt väiksemates maa-asulates.

näha hallid tiivaalused ning heledam sinihall tagaselg ja laik tiivakattesulgedel. Kere lähedal on väike must tiiva-laik. Eestis on õõnetu-vi levinud ebaühtlaselt, peamiselt loodusmaastikulaamades.

Kaelustuvi on suurim tuviliik Eestis. Liigi tunneb ära suure valge laigu järgi külgkaelal, ent noorlin-dudel seda ei ole (fotol on täiskas-vanu). Lennul on eristustunnuse-na näha lai valge tiivavöö. Linnul on pikk saba ja üleslennul kostavad tihti valjud tiivalöögid (lak-sutab tiibu). Peamiselt met-saliik, keda võib kohata ka suurema-tel kalmistutel ja parkides.

Turteltuvil vahelduvad sulestikus mitmesugused pruunid, mustad, valged, oranžid ja roosad toonid. Eristustunnused on halli värvi pea, roosa kurgualune, tiiva-pealne on oranžikas mustade täp-pidega, saba servasuled ja kõhualune on valge, tiivaalused omakorda hallid. Kaelal asetseb silmatorkav musta-valgevöödiline laik. Elab metsades ja kultuurmaastikul.

Kodutuvi on tuntuim ja kõige hari-likum tuvi Eestis. Välimus varieerub suu-resti: alates üleni valgetest isenditest kuni tumedateni (tume-hall, tumepruun). Valdavalt on linnud valge- ja hallikirjud kõikvõimalikes kombinatsioonides. Inimkaaslejana elab valdavalt linnades.

Tuvisid määrates tasubki kõigepealt vaadata külgkaela. Kui kaelal on ainult üks must pikitriip valgete servadega, siis see lind on kaelus-turteltuvi. Kui kaelal on must-valgevöödiline laik, siis on tegemist turteltuvi-ga. Kui kaelal on silmatorkav valge laik, on see kaelustuvi. Niisiis võib kaela hoolikalt vaadates hõlpsasti ära määra-ta kolm tuviliiki viiest Eestis pesit-sevast liigist.

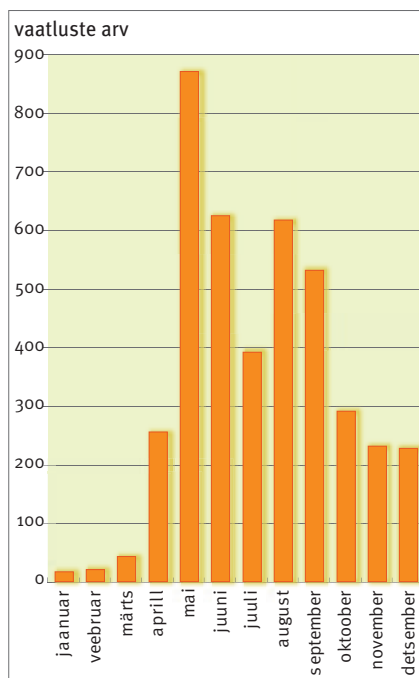
Peale nende on Eestis korra koha-tud eksikülast: **suur-turteltuvi** (*Streptopelia orienta-lis*). Pärnumaal Piirumis nähti ühte isendit (alamliik *meena*) ajavahemikul 13.–17.11.2007.

Üleskutse!

Oma vaatlused meie mõlema turteltuvi liigi kohta sisesta kindlasti veebi andmebaasi www.eoy.ee/turteltuvid/vaatlused. See võimaldab koguda andmeid meie pruunide tuvide ehk turteltuvide leviku, elupaikade, käitumise ja toitumispaike kohta. Niiviisi edendame Eestis rahvateadust (ingl citizen science): teadlased saavad rakendada loodushuviliste tähelepanekuid, et liike paremini tundma õppida ja edendada nende kaitset.

◇ 3. Kaelus-turteltuvi vaatluste hulk kuude kaupa eElurikkuse andmebaasi järgi

Ühendriikide ning veidi ka Kanadasse [3].

Põhja-Ameerikas on uuritud kaelus-turteltuvi kui invasiivliigi käitumist ja mõju kohalikule linnustikule. Ühes uuringus võrreldi teda kohaliku liigi häänd-ruugetuviga (*Zenaida macroura*) ning avastati, et nende liikide toiduvalik suurelt jaolt kattub. Tulemus üllatas uurijaid, sest keha ja noka suuruse poolest erinevad need liigid märgatavalt. Uuringus ilmnas aga seegi, et kaelus-turtel-

tuvi pole toitumisstrateegialt sugugi agressiivsem kui kohalik häänd-ruugetuvi, seega pole ta kohalikule liigile nii ohtlik, kui varem arvatud [13].

Nii Hollandist kui ka Soomest on teada segapesitsusi lähedase liigi turteltuvisa. Näiteks registreeriti 1978. aastal Soomes Kokkolas paar, kus isaslind oli turteltuvi ja emaslind kaelus-turteltuvi. Sellised turteltuvide segapaarid on looduses siiski väga haruldased. Ei ole teada, et segapaa-

rid oleksid järglasi saanud, ehkki näiteks Soome paar püsis koos kuu aega, mai lõpust kuni juuni lõpuni [10].

Kaelus-turteltuvide looduslikud vaenlased on kullilised ja kakulised, kes jahivad vanalinde. Vareslased (hakk, harakas) on seevastu pesaröövlid. Koduloomadest ohustavad pesi ja vanalinde mõistagi kassid.

Kuna kaelus-turteltuvide arvukus on Euroopas märkimisväärselt suurenenud ja levila viimase saja aasta

jooksul jõudsalt laienenud, on andmeid muude ohtude kohta napilt. Üldiselt ohustavad Põhja-Euroopa paigalinde kindlasti pakaselised ja lumerohked talved, mis pärsivad toidu kättesaadavust.

Muuseas, kaelus-turteltuvisid kasvatatakse ka inimesele toiduks. Nende liha leiab mitmestki Põhja-Aafrika ja Lõuna-Euroopa toidureseptist [vt nt 11].

Eestis on alates 1922. aastast rön-

gastatud 22 kaelus-turteltuvi. Paraku pole neist teada ühtki taasleidu. Küll on siin taasleitud üks mujal rõngastatud kaelus-turteltuvi: 1976. aastal Gotlandi saarel rõnga jalga saanud lind leiti surnuna aasta ja kaheksa kuud hiljem Pärnumaal Ellamaal, umbes 370 kilomeetri kaugusel rõngastuskohast. ■

1. Birdguides. Collared Dove (*Streptopelia decaocto*). www.birdguides.com/species/species.asp?sp=065057.
2. Birdlife International 2004. Birds in Europe.

◀ Kaelus-turteltuvi pesitseb kogu oma levila ulatuses, kuid põhjapoolsetes populatsioonides on osa isendeid rändsed

Population estimates, trends and conservation status. – BirdLife Conservation Series No. 12. Cambridge, UK.

3. Cornell Lab of Ornithology. www.allaboutbirds.org/guide/Eurasian_Collared-Dove/lifehistory.
4. Cramp, Stanley 1985. Handbook of the Birds of Europe, the Middle East, and North Africa: The Birds of the Western Palearctic Volume IV: Terns to Woodpeckers. Oxford University Press.
5. del Hoyo, Josep et al (eds.) 1997. Handbook of the Birds of the World. Volume 4. Sandgrouse to Cuckoos. Lynx Edicions, Barcelona.
6. eElurikkuse loodusvaatluste andmebaas. <http://elurikkus.ut.ee/>.
7. Elts, Jaanus 1998. Linnupiima? Tänan, ei! Liiga kange. – Eesti Loodus 49 (11–12). www.loodusajakiri.ee/eesti_loodus/EL/vanaweb/9812/linnupiim.html.
8. Elts, Jaanus jt 2013. Eesti lindude staatus, pesitsusaegne ja talvine arvukus 2008.–2012. a. – Hirundo 26: 80–112.
9. European Bird Census Council 2016. <http://www.ebcc.info/index.php?ID=587> (vaadatud 06.01.2016).
10. Hongell, Harri; Saari, Lennart 1983. A mixed pair of collared *Streptopelia decaocto* and turtle doves *S. turtur* in Kokkola, W. Finland, in 1978–79. – Ornis Fennica 60: 61–62.
11. Hunter Angler Gardener Cook. Dove and pigeon recipes. <http://honest-food.net/wild-game/dove-pigeon-recipes/>.
12. Jaanson, A. 1958. Türgi turteltuvi, *Streptopelia decaocto decaocto* (Friv.) – uus haudelind Eesti faunas. – Ornitoloogiline kogumik I. Tartu.
13. Poling, Trisha D.; Hayslette, Steven E. 2006. Dietary Overlap and Foraging Competition Between Mourning Doves and Eurasian Collared-Doves. – Journal of Wildlife Management 70: 998–1004.
14. Rootsmäe, Lemming 1998. Rändlindude saabumine Eestisse 1987–1996. II osa. Tallinn-Tartu.
15. Slabbekoorn, Hans, ten Cate, Carel 1999. Collared dove responses to playback: salves to the rhythm. – Ethology 105: 377–391.
16. Usherwood, James R. 2008. Collared doves *Streptopelia decaocto* display with high, near-maximal muscle powers, but at low energetic cost. – Journal of Avian Biology 39: 19–23.

Riho Marja (1982) on maastikuökoloog, kes on põhiliselt uurinud põllumajandusmaastiku elurikkust.